

Fejlődés és személyiség pszichológia alapjai

Fejlődés pszichológiai alapfogalmak

- Nevelést segítő tudomány

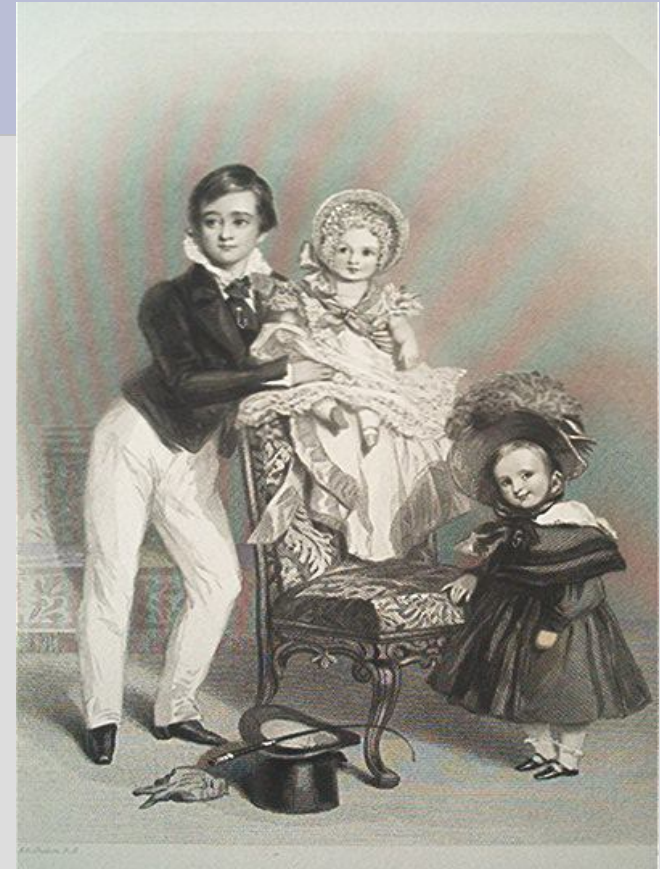
A pszichológiának az az ága, amely az élőlények pszichikus jelenségeinek kialakulásával, az emberi tudat keletkezésével, az életkori szakaszokra jellemző pszichikus sajátosságoknak, törvényszerűségeknek leírásával foglalkozik a törzsfejlődés és az egyedfejlődés folyamatában.

- Kétféle folyamat:

- Filogenezis (emberré válással együtt alakultak a lelki jelenségek)
- Ontogenezis (fogamzástól a halálig tartó személyiség változás)

A fejlődépszichológia kialakulása

- A gyermek = kicsinyített felnőtt
- XIX.sz végén önálló tudomány
  - Preyer 1882, „A gyermek lelke”

Kapcsolata más tudományokkal

- Gyermekgyógyászat
- Biológia
- Genetika
- Neveléstudomány
- Szociológia
- Jogtudomány

Feladata

- Lelki fejlődés ütemének a feltárása
- A személyiség fejlődés törvényszerűségeinek meghatározása

Fejlődépszichológia központi kérdései

- Folyamatos vagy szakaszos
  - Evolúció elmélet – Darwin
  - Növekedés: mennyiségi változás (pl..szókincs folyamatos bővülése)
  - Fejlődés: minőségi változás (pl.: szakaszos: mászásból járás lesz)
  - A fejlődés mennyiségi gyarapodás és minőségi átalakulás
  - Pszichikus fejlődés: olyan előremutató mennyiségi változások sorozata, melynek révén minőségileg új és magasabb rendű lelki jelenségek, szerkezetek és működések alakulnak ki.

• Fejlődés forrásai

- Öröklés - velünk született hajlamok
  - Endogén, fejlődés fő oka az érés (Freud)
  - Charles Darwin: evolúció-elmélet , az emberi fejlődés biológiai alapját hangsúlyozta.
- Környezet
  - A külső környezet hajtóereje határozza meg a fejlődést
  - Locke: (XVII. sz).: a csecsemő lelke “tiszt lap” (tabula rasa). Ezt a lapot a gyermek tapasztalatai írják tele. Semmilyen tudás vagy gondolat nem születik velünk.
  - A behavioristák (John B Watson és B. F. Skinner): az emberi természet tökéletesen hajlítható, korai neveléssel a gyermekből bármilyen felnőtt formálható. A környezet hatalmas erővel bír a fejlődés alakításában.

„adatok egy tucat egészséges gyermeket...s
garantálom...hogy olyan szakembert neveltek belőlük,
amilyent akarok”

Öröklés - környezet

- A legtöbb pszichológus szerint mind az öröklés, mind a környezet fontos, egymásra hatva vezérlik a fejlődést.
- Öröklés
  - Személyes jellemzőnket a megtermékenyített petesejt genetikus szerkezete meghatározza.
  - Génjeink határozzák meg a bőr- és hajszínünket, méreteinket, nemünket, értelmi képességeinket, temperamentumunkat.

Környezeti hatások

- A képességek kialakulásához emberi környezet szükséges
- A fejlődés forrása is – az, hogy mennyire fejlett a környezet, meghatározza a gyermek személyiségfejlődésének szintjét
- A gyermek a környezeti hatásokat aktívan fogadja be és dolgozza fel

Nevelés

- A fejlődésnek, képességek alakulásának fontos tényezője
  - szándékos szocializáció
  - kultúraátadás
  - értékközvetítés
  - személyiségformálás
  - a személyiség fejlődésének segítése
- Fejlődési szintnek megfelelő tevékenységek végzése
- Érettségnek megfelelő tevékenységek gyakorlása
- Nem jó az egyoldalú gyakorlás, fejlesztés
- A sok inger éppoly negatív hatással lehet, mint a kevés (ingerszegény környezet)

Pszichés fejlődést meghatározó tényezők összefoglalása

- Szoros összefüggés van az öröklés, környezet és nevelés között
  - Öröklés: fejlődés alapja, a lehetőséget biztosító tényező
  - Környezet: fejlődés forrása
  - Nevelés: új minőségek kifejlődését teszi lehetővé

Érés

- Az érés folyamata: a növekedésnek és a testi változásoknak olyan veleszületetten meghatározott sorozata, amely a környezeti hatásoktól viszonylag független.
- A magzat az anya testében meghatározott időrendben fejlődik, fejlődési szakasztól függő sorrendben
  - A születést megelőző fejlődés szabályossága jól szemlélteti, hogy mit értünk érésen.
  - A születés után mozgásfejlődés szabályos sorrendet követ. A legtöbb gyermeknél ugyanabban a sorrendben. A növekedési folyamat határozza meg a viselkedésminták megjelenésének sorrendjét. Nem ugyanazzal a sebességgel fejlődünk, a tanulás és a tapasztalat szerepet játszik az ilyen különbségekben
  - Az alapvető mozgási készségek fejlődése nem függ a gyakorlástól.

Érés

- Biológiai érés (fogzás, hangadás, stb)
- Pszichikus érettség (külső környezeti hatások is befolyásolják)
- Nevelés során: tudni kell, hogy mikor, mire érett a gyermek, mire lehet megtanítani. A külső hatásoknak találkozni kell a belső lehetőségekkel. (mikor lehet szobatisztaságra tanítani, járni, stb)
- A tanulás akkor fejleszthető, ha a gyermek belső feltételeinek megfelel. (jó időben, jót)
- Az érés és a tanulás együtt alkotja a fejlődést

Pszichikus fejlődés törvényei

- **Plaszticitás törvénye** - A gyermek képlékeny, fejlődőképes, alkalmas a változásra
- **Struktúra-dinamika egységének a törvénye** – először a test felépítésének kell megváltozni, ezután jöhet a működésbeli változás. Amire nem érett nem tanítható meg.
- **Differenciálódás és integrálódás törvénye** – egyre több önálló képesség elkülönül, és egyre magasabb irányítás alá kerül.
- **Koegzisztencia törvénye** - A fejlődő egyén azonos időben a személyiség különböző területein különböző fejlődési szintet mutat.

A fejlődés szakaszai

- A fejlődésnek szabályos menete van, amely függ az éréstől, az érés és a környezet kölcsönhatásaitól. (Piaget, Freud, Erikson)
- A szakasz fogalma arra utal, hogy:
  - a) a viselkedés egy adott időszakon belül valamilyen uralkodó “téma” körül szerveződik.
  - b) az adott szakaszra jellemző viselkedés minőségileg tér el a korábbi vagy a későbbi szakaszokra jellemző viselkedésmódoktól
  - c) minden gyermek ugyanabban a sorrendben és ugyanazokon a szakaszokon megy át. A környezeti tényezők gyorsíthatják vagy lassíthatják a fejlődést, de a szakaszok sorrendje változatlan marad: a gyermek nem teljesíthet egy későbbi szakaszt, mielőtt a korábban nem jutott túl.

Kritikus és szenzitív periódus

Kritikus

- olyan sajátos biológiai feltételrendszert jelent, amelynél bizonyos pszichikus, biológiai funkciók, tevékenységek optimálisan, normálisan fejlődhetnek, ha ez nem következik be, akkor a fejlődés károsodik! (lehetetlen a tanulás a kritikus időszak után)pl: nyelv 7 év

Szenzitív

- oly módon hatnak a fejlődésre, hogy később ez már nehezen változtatható meg, vagyis ekkor lehet a legkönnyebben elsajátítani az adott tevékenységet (pl.: szülés-születést követő első 24-36 óra az anya-gyerek kapcsolat szempontjából).

Életkori szakaszok

- 0 – 1 éves korig : csecsemő kor
- 1 – 3 éves korig : kisgyermek kor
- 3 – 6 éves korig : óvodás kor
- 6 –10 éves korig: kisiskolás kor
- 10-14 éves korig: felső tagozatos kor --- serdülőkor
- 14-18 éves korig: serdülő v. pubertáskor (pre, pubertás, poszt)
- 18-24 éves korig: ifjúkor
- 24- 55/65 éves korig: felnőttkor
- 55/65 éves kortól: öregkor

Újszülött és csecsemőkor 0-1 év

- Az emberi élet kezdete
  - anya érzelmei
- Magzati fejlődés meghatározói:

Belső tényezők

- Genetikai kód: emberre jellemző fejlődés biológiai programja, szem szín, alkat, vércsoport. stb.

Külső hatások

- Anya szervezetén keresztül hatnak a magzatra (életmód, dohányzás, alkohol, betegségek)

Alkalmazkodás a környezethez

- A születés hatalmas trauma a gyermeknek (komfort körülményekből --- mostoha körülmények)
- Egyedüli faj – nagyon kis mértékben képes alkalmazkodni a környezethez
  - ✗ Új létfeltételek (fény, hang, hőmérséklet, légzés, táplálkozás)
- Passzív időszak (eszik-alszik)
- A mozgásválaszok összerendezetlenek: egész testében összerezdül, megfeszül, sír, kivörösödik – ahogy fejlődik a mozgások tagolódnak

Újszülött- és csecsemőkor

- Alkalmazkodásának élettani alapja a feltétlen reflex

- vegetatív reflexek: nyelés, szopás, hányás, tüszentés, köhögés
- mozgásos reflexek: Moro-reflex, védekező reflex, lépőreflex, úszóreflex, Babinski-reflex

- Később feltételes reflexek jelennek meg.
  - 3 hó: cumisüveg látványa szopómozgás
- 1 éves kor után szándékos alk.

Újszülöttek képességei

- Látás: nem jól fejlett látórendszer, rövidlátás, de sokat nézelődnek!
    - vizuális képességei gyorsan fejlődnek, 7-8 hónapos korukra szinte ugyanolyan jól látnak, mint a felnőttek.
    - Amit szeret: görbe vonalak, erős kontraszt, élek, mozgás, ezért szereti az arcot
    - 2.hó-tól a látás összekapcsolódik a hallással majd lassan a mozgási rendszerrel (tapintás)
  - Hallás: zajra összerезzen, fejfördítő válasz. Meg tudja különböztetni a hangokat (anyjáét másokétól pl.)
  - Szaglás, ízlelés: ártalmas szagokra, ízekre elfordulnak, édeseket preferálják
  - Jó bőrérzékelés: 1 fok változásra már érzékeny
  - Tanulás és emlékezés: képesek tanulni, megjegyeznek dolgokat. (bizonyos ingerekre figyelnek – majd megszokják – habituáció)
- Anya látványára már 1-2 hónaposan felélénkületési reakciót adnak

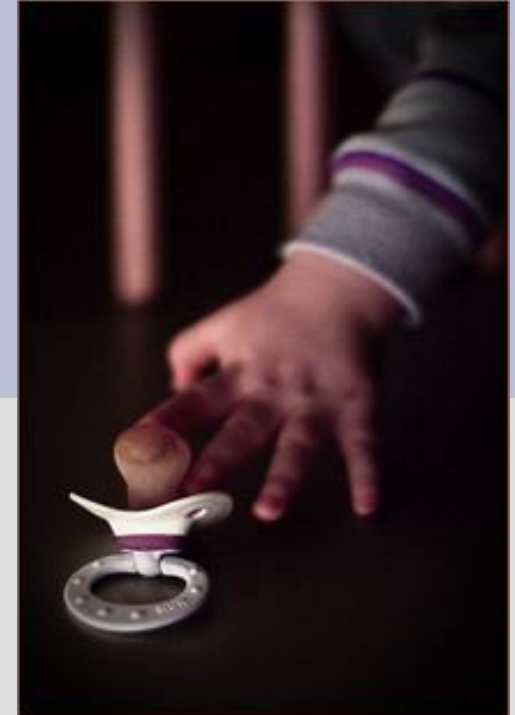
Megismerés

- Imprinting – korai bevéődés - Lorenz,

első vizuális benyomás, hosszan tartó,erős

ragaszkodást vált ki. (újszülötteknél is, az emberi arc látványa)

- Száj – örömök forrása
- Szájon át történő megismerés
- Freud – orális szakasz

Testi és mozgásfejlődés

Csecsemőkor (1 hón.-1 év): Látványosan felgyorsul a fejlődés, 1. év végére a súlya 3x-osa lesz, 25 cm-t nő!
A reflexekre új, tanult elemek épülnek. Az észlelés differenciáltabbá válik.

2 hó: fejét emeli, látás javul

3 hó: könyökére támaszkodva tartja a fejét (hason-háton egyaránt)

4 hó: felegyenesedési reakciók, törzsét emeli, de feje előrebukik, oldalra fordulás

4-6 hó: hasra fordul

6-8 hó: hasról hátra fordul – gurulás-első helyváltoztató mozgás

7 hó: ül

9 hó: kúszik, mászik

10-12 hó: kapaszkodva feláll, első oldalazó lépések

13-15 hó: elindul

Kismozgások - manipuláció

- Manipuláció 6-8 hetes korban jelentkezik először. Felfedezi a látóterébe kerülő kezet.
- Kéz-száj koordináció – 5. nap körül – tanulás eredményeként a látás mozgással összehangolva lesz képes a kezében lévő tárgyakat szájába venni.
- Kéz célirányos, tudatos használata – vizuo-motoros koordináció fontos a manipuláció kialakulásában
- 2-3 hó: szem követi a kéz mozgását – még nem fogja meg amit a szem lát
- 3 hó: érintgeti a tárgyakat
- 4 hó: aktívan utána nyúl: söprő mozdulatok
- 5 hó: tárgy megmarkolása – szájába veszi
- 8 hó: újjjaival is képes megfogni a tárgyakat
- 8-11 hó: ütöget, ráz, egymásba rak

Beszédfejlődés

- Első hangok: sírás, differenciálatlan, éles hangok – fokozatosan alakul, egy idő után meg lehet különböztetni a sírásokat
- 4. hó -tól: gőgicsél, gagyogás, összekapcsolódik a hangképzés és hallás - kapcsolatteremtés
- Első szavak jelentése, megerősítésekre alakul ki, pl.: mama - hang és a jelentés összekapcsolódik

Temperamentum

- Már az élet első heteiben egyéni különbségek
  - aktivitási szint
  - a környezet változásaira adott válaszkészség
  - Ingerlékenység
    - □Könnyű: viszonylag hamar biztonságban érzi magát, esetleg a szülők nélkül is. Könnyen veszi fel a kapcsolatokat idegenekkel.
    - Nehéz: nehezen ismerkedik, nehezen hagyja el a szüleit.
    - lassan felmelegedő: jól működik, csak egy kicsit lassabban teszi
- Hangulatfüggő tulajdonságokat temperamentumnak nevezünk. Ez alkotja a későbbi személyiség első építőköveit.
- A veleszületett temperamentum bizonyos reakciómódokra hajlamosítja a csecsemőt viszont a temperamentum és az élettapasztalatok egymással kölcsönhatásban formálják a személyiséget.

Érzelmek

- Elemi: velünk született (öröm, fájdalom, harag)

- *harag: ez azért van, hogy az éppen folyó viselkedést megakadályozza. Szeretné leállítani ami éppen zajlik.*
- *szeretet: nyugtató helyzet váltja ki, a boldogság. A szociális mosoly 2,5-3 hónapos korban jelenik meg, addig vegetatív mosoly,*

- Rövid lefolyású, a helyzetnek megfelelő kifejeződések
  - Első 6 hónapban nincs szorongás, félelem
- **Spitz – „nyolchónaposok szorongása**
  - Kötődési csalódás
- **Watson – kondicionált félelem (11hó Albert)**
  - Patkány hangingerrel való társítása, a félelem a hasonlóság alapján továbbterjed
- **A megszokott a szokatlannal együtt ijesztő**
  - A megszokott és a meghökkentő együtt egy bizonytalansági feszültséget hoz létre - szorongás

Anya - gyermek kapcsolat

- A környezet legfontosabb tényezője az anya
- Anyával való kapcsolat meghatározza a csecsemő fejlődését - személyiségét hosszú távon is!
- szoptatás
- Elsődleges kötődés fontossága
  - Féléves korra kialakul, szoros kommunikációs és testi kötődés
  - Szeretetteljes felnőtt hiánya testi tünetekhez vezet
    - 8 hónapos szorongás a kötődés megszilárdulását jelzi
    - Idegentől való félelem 1 éves korban a legerősebb, majd csökken

Állatlélektani kísérletek

- szőranya-műanya kísérletek (HARLOW)

Harry Harlow
1905 - 1981

Anya-gyermek kapcsolat 2.

- A szeretetkapcsolat hiánya
- Az érzelmi élet fontos a fejlődés szempontjából még akkor is ha rossz anyáról van szó
- HOSPITALIZMUS (SPITZ)
  - (ROBERTSON) intézeti gyerekek
- Az első évben anya nélküli gyerekek fejlődése elmarad a többiekétől
  - nyűgösek-kontaktus elutasítása-súlyvesztés-álmatlanság-kifejezéstelen arc
  - 3 hónap után: állandó kifejezéstelenség, közöny, letargia, depresszió, nem fejlődik
  - ha visszajött az anya – normalizálódott / 6 hónap után: maradandó nyomok

Anya-gyermek kapcsolat 3.

- Ha nincs megerősítő jelzés a külvilág érdektelenné válik.
- Nyomai érettebb korban is megmutatkozik:
  - beszédfejlődés, intelligencia, olvasás, társas kapcs.

REJTETT ÉRZELMI ELHANYAGOLTSÁG (BOWLBY)

- Családban élőknél is lehet közöny, elsivárosodás, rossz kapcskészség.
  - Oka: emocionális félreértés
- Anya elvárásai a gyerek reakcióira (“jó gyerek”) --- nem mindig felel meg --- türelmetlenség --- a gyerek daccal reagál --- keserűek, nyugtalanok lesznek ---- lázadás - az anya rosszul szereti gyermekét
- A harmonikus fejlődésnek feltétele a kiegyensúlyozott anya-gyermek viszony

Anya-gyermek kapcsolat 4.

INGERSZEGÉNY ÉLETTÉR SZERETETKAPCSOLATTAL (albániai falu)

- A csecsemők 1 évig le voltak kötözve, csak evés, mosdásnál mozognak
  - nincs játékszer, kevés a tárgyi inger
  - az anya állandóan jelen van+sok ember nagycsalád! Sok a szociális inger - a mozgás akadályozása nem okoz behozhatatlan hátrányt + az anya jelenlétével létrejött emocionális légkörben még a kedvezőtlen hatásokkal szemben is védettebbek a gyerekek

Anya-gyermek kapcsolat 5.

Elsődleges kötődés típusai

Mary Ainsworth (1978) – idegen helyzet kutatás

– 12-14 hónapos gyermekek vizsgálata

- Biztonságosan kötődő (65%)
- Bizonytalan elkerülő (23%)
- Ambivalens ellenálló (12%)
- Zavarodott típus (80-as évek)

Kötődési típusokat befolyásoló tényezők

- Gyermek korábbi tapasztalatai, és az anya-gyerek interakció, összhang, (túlingerlés)
- Kultúra, a gy. temperamentuma, testvérsorban helye
- „Idegen helyzetben” az anya és a gyerek tul.-i is fontos szerepet játszanak
  - Anyai érzékenység, melegség
  - Gyerek temperamentuma
- Hosszú távú hatások:
  - Családi légkör erősen befolyásolja

Csecsemőotthoni tapasztalatok

- Dontas (1985) csecsemőotthonban első 1 évben nem mutatják a hospitalizáció tüneteit – kötődnek a gondozónőhöz, első évben visz. könnyen kötődnek új személyhez
  - Az okoz zavart, ha a gondozónők az első 3 évben nem azonosak = a gyermekek nem tudják többször egymás után újraszervezni kötődési „munkamodelljüket”. Testvér szerepe fontos lehet.

Apa- gyerek kapcsolat

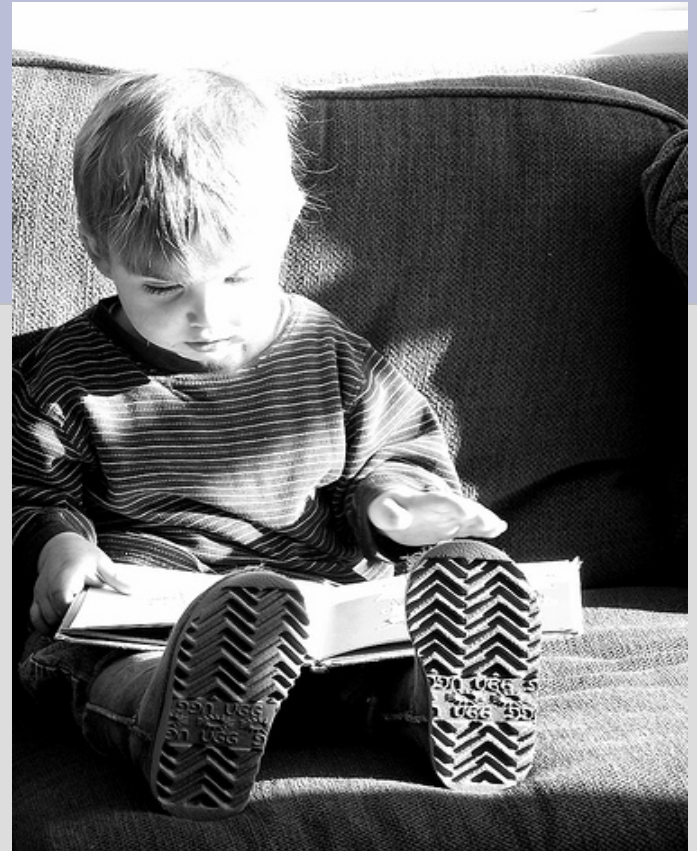
Bölcsődei gondozás az első évben

- Kis mértékű szeparáció
  - Jó minőségű bölcsődének nincs tartós negatív hatása
  - Van, aki ennek az ellenkezőjét gondolja – hosszú távú társas – érzelmi nehézségek
    - Belsky (1986, 1990) – bizonytalan kötődési mintázatokat mutatnak idegen helyzetben, agresszívabbak társaikkal
    - Alison Clarke-Stewart (1989) – magasabb pontszám az értelmi fejlődésben, és nagyobb függetlenség, önbizalom
    - Gondoskodás minősége fontos!
    - Milyen a családi háttér - stressz

Kisgyermekkor 1-3.évig

Általános jellemzők:

- Álló testhelyzet
- Kézmozgás ügyesedik
– eszközök használata
- Játékcselekvések
- Gondolkodás, értelmes viselkedés
elemi formái
- Önállósági vágy – dac
- szobatisztaság

Testi és mozgásfejlődés

- Lelassul a fejlődés, egyenletessé válik.
  - 3 éves korra kb. 1 m.
- 1 éves korra megtanulnak járni a gyerekek, egyre biztonságosabbá válik. (Később szándékosan nehezítik.)
- 17. hónap: lépcsőn járás,
- 20. hónap: labdát rúg,
- 24. hónap: fut,
- 3 évesen (vagy még előbb is) váltott lábbal megy a lépcsőn, biciklizik (3 kerekűn).Elkapja a labdát
- Manipuláció fejlődik (firkálás),3 éves kor – kör, egyenes másolása.

Cselekvések

- Utánzás

- Eszközökkel végzett cselekvés – az eszköz használata alapján meghatározott, logikához kötött (kanál, olló, lapát) – ez a gondolkodást fejleszti
- Játékszerek – nagyobb cselekvési szabadságot ad (fedő – cintányér) – képzeletet fejleszti
- 1,5-2 éves kor, késleltetett utánzás: akkor is utánoz, ha a modell nincs jelen

Beszédfejlődés

Egyszavas beszéd (1-2 év): kezdetben ajakhangok,

- indulatszavak, egész mondatot jelöl (holofrasztikus beszéd),
- lassú fejlődés (kb. 30 szót tud) Gagygás megerősítése, utánzás
- Távirati beszéd (1,5-2,5 év): szótári robbanás, szavak kombinálása
- Fokozatos gazdagodás, bonyolódás (2,5 évtől)

Kisgyermekkorai beszéd jellegzetességei:

- a kijelentések szituatívak
  - a kiemelés indulati
  - mondatai jórészt ragozatlanok, 1-2 szavasak
  - a hosszabb szavakat lerövidíti
- a nyelvtani készség lassan fejlődik, 5-6 éves korra tanulják meg a nyelv összes szabályát

Gondolkodás

- Érzéki- mozgásos gondolkodás (0-2 évig) (szenzomotoros – intelligencia) Piaget

- A gyermek aktív résztvevő „minden iránt érdeklődő tudós, aki kísérleteket hajt végre a körülötte lévő világon, hogy megnézze mi történik” nem a biológia vagy a környezet passzív elszenvedője.
  - A gyermek felfedezi a cselekvése és annak következményei közötti kapcsolatot
  - Cselekvéssel ismeri meg a tárgyak tulajdonságait és a tárgyak közötti kapcsolatot
  - Fokozatosan kialakul a tárgyállandóság
  - Csoportosítás, szín, forma, feltűnő tul. Szerint

Emlékezet

- Miért nem emlékszünk az életünk első 3 évére?
  - Freud – elfojtjuk (emocionális töltetű)
  - Nincs tematikus struktúra, nem tud rendszerezni, így felidézni sem. (laza képek, asszociációk)gyermekek másként tekintenek a valóságra – eszközök, cselekvések

Érzelmek

- Cselekvését alapvetően az érzelmek irányítják
- ✗ Gyakran csap át egyikből a másikba (nevetés-sírás)
  - ✗ Legerősebb érzelme az anyához / gondozóhoz fűződő személyes szeretetkapcsolata
  - ✗ Jelentős negatív érzelme: félelem, harag, düh
  - Éntudat kialakulásával az önállósága fokozódik, dac reakciók

Éntudat kialakulása

- Én = önmagunkról való tapasztalatok, ismeretek rendszere.

Önmagunk elkülönítése a külvilágtól

- Csecsemő –
(nincs én – nem én)

- Testséma – csecsemő belső vázlatot alakít ki a testéről, mozgásáról.

- Másik felfedezése

- 1,5 - 2 éves gyerek biztonsággal felismeri magát a képen

- Gallup tükörvizsgálat rúzsfolttal

Éntudat kialakulásának szakaszai

- 9-12 hónapos: én aki cselekszem, hatással vagyok a külvilágra
- 12-15 hónapos: Másiktól megkülönbözteti magát
- 15-18 hónapos: tükörkép felismerése – tudatában van saját létezésének
- 18-24 hónapos: formálódó éntudat, önmagát saját nevéen említi
- 3. évtől: énkép kezdetleges jellemzőivel is kiegészül + én szót elkezdi használni
- Én-élmény gyakorlása => frusztrációk
- 3-5 évesek dacreakciója a frusztrációs feszültségből ered

Erkölcsei fejlődés alapjai

- Blasi (1995) szerint az erkölcsi szabályok betartásának 3 feltétele van:
  - Kognitív oldal – szabályok megértésének képessége
  - Motiváció – késztetés, hogy valóban az adott szabálynak megfelelően cselekedjen
  - Akarat

Mindhárom folyamatosan fejlődik a gyermekkor során

- 2 éves kor körül – ellenszenvvel tekint az ismerős tárgyra, ha az sérült – normativitás felismerésének első jelei
- 2 évesen már tudomást szereznek a felnőttek állította szabályokról – de nem feltétlenül követik őket
  - Vizsg. 17-18 hó gyerek tudja, ha szabályt sértett (figyeli anyja arcát)
  - Hajlandóság arra, hogy a felnőtt elvárásait teljesítse

Szabálykövetés - szófogadás

- Szabálykövetés - a szülőkkal való szoros érzelmi kapcsolatban és szociodinamikai helyzetekben gyökereznek
- Dac – keresi a kompetenciáját, befolyási lehetőségeit – fontos a szociális szabályok elfogadásában
- Szófogadatlanóság mértéke az első években növekszik
  - Tiltakozás módja:
    - Kicsi gyerek: figyelmen kívül hagyja a szülői kérést
    - Később: verbálisan tiltakoznak
    - Indulati reakciók: sírás, földhöz vágják vmit,
    - Megfelelően fejlett értelmi szinten: kifogást, mentséget keresnek, alkudoznak

Az ütközések jobb alkalmazkodáshoz vezetnek.

Önszabályozás evvel fejlődik, nem jó a konfliktus kerülése.

Azonosulás, szociális tanulás

- A magatartás minősítésén túl, meghatározza a gyermek viselkedését a magatartás minták átvétele a környezettől
- Azonosulás: bonyolult viselkedés együttes átvétele, érzelmi viszonyulással, (pszich.analízis: nemi szerepek kialakulása) felnőtt viselkedés tanulásban is megjelenik – átfogóbb érzelmi involválódás
- Szociális tanulás (Bandura): modellek szerepét hangsúlyozza
  - inkább teszik azt a gyerekek amit e felnőttektől látnak, mint amit mondanak nekik!!!
  - Utánzás szerepe!!!

Agresszió kisgyermekkorban

Agresszió

- Agresszió csak azután kezdődik, hogy a gyermek megérti, hogy ő mások fájdalmának okozója lehet. És evvel ráveheti a másikat, hogy azt tegye, amit ő akar. (Maccoby 1980)
  - Instrumentális agresszió – v.mi kívánatos dolog megszerzéséért irányul (2.évben)
    - Én megjelenése – tulajdon jogok – játéktárgy elvétele súlyos sérelem!
    - Bronson (1975) kis.
      - Négy gyerek egy szobában, játékok, 2 évesek olyan játékért folytatnak harcot, ami előbb még nem érdekelte őket, és később se törődtek vele. Birtoklás! Elnyerés!
  - Ellenséges agresszió – cél a másik személy megsértése – bosszú, dominancia kinyilvánítás

Agresszió kisgyermekkorban 2.

- 3-6 év között – a birtoklásért folytatott harc csökken
- Nő a szóbeli agresszió, fenyegetés, sértegetés
- Személyre irányuló ellenséges agresszió (nincs benne birtoklásvágy)
  - Fiúknál 2 év körül nő az agresszió, lányoknál csökken – (más szülői reakció)

Agresszió jutalmazása

- Patterson (1989) – óvodás gyerekek megfigyelése – agresszív cselekedetek több mint 3/4-e megerősítéssel járt.
- Bandura kis. (1973) - +kontroll csop.
  - Felnőtt bábuval (kiabál, fejbe veri kalapáccsal, elhajítja)!!!! - kiegészítve saját agr. magatartással
  - Filmen
  - Rajzfilm macskajelmezben – ezt kevésbé utánozták

Az akaraterő fejlődése

- Önkontroll létrejöttével kapcsolódik össze
  - Feszültség tűrése – jutalom késleltetésének képessége
    - Már az állatvilágban is látható
    - Enyhe fokú frusztráció – (korlátozott ideig kell várni a jutalomra) – növeli az ellenálló és feszültségtűrő képességet – segíti a későbbi beilleszkedést - vagy nehézségekkel való megküzdés)
    - Kiszámíthatóság, pozitív érzelmi légkör hozzájárul a késleltetés képességének kialakulásához
      - 2 évesen már képesek ellenállni a kísértésnek, nem veszik el a társuk játékát, ha szülő nincs jelen, mert így befolyásolták őket
      - 3 évesen már racionalizálják viselkedésüket (nem is olyan szép az a játék)
  - Személyes hatékonyság
    - Korai játékokban már próbálgatja, milyen hatást gyakorol a tárgyi és emberi környezetre. Kompetencia: aktívan legyen jelen a környezetben, szorosan kapcs. az explorációhoz.

Kisgyermek játéktevékenységei

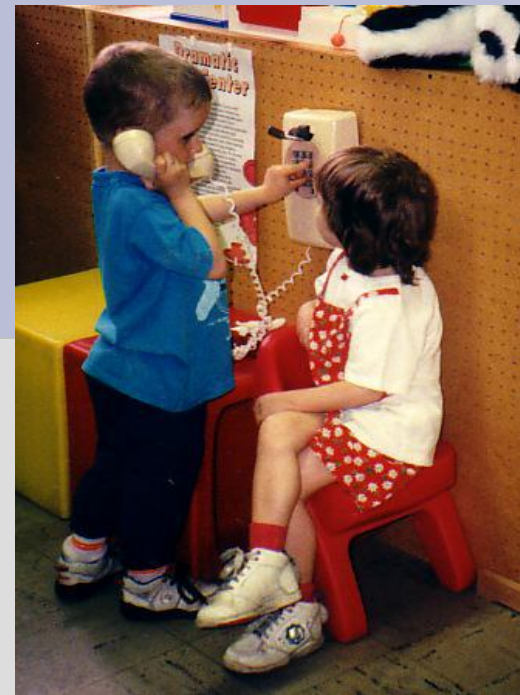
- Sokáig a gyermek önkifejezésének legfontosabb eszköze, nélkülözhetetlen szerepe van a fejlődésben
- Funkciós vagy gyakorló játék a domináns (mászás, ugrálás, eszközök húzogatója, stb.) - funkció gyakorlás, „én okozom öröme”
- Explorációs játék(18 hó): megvizsgál, megtapogat
- Szimbolikus fantáziajáték (1év): mintha játék,2 éves korra: tárgyak behelyettesítése, játékló megitatása

Játszás módja:

- Magányos játék – minden figyelem a saját cselekvésen
- Szemlélődő játék – érdekli a társ is
- Párhuzamos játék – keresi a társ közelségét, még nincs együttműködés
- Kapcsolódó játék – átveszik a játékeszközt egymástól, utánozzák a cselekvést
- Együttműködő játék – legfejlettebb – egy cél érdekében történik a szerveződés.

Az óvodáskor (3-6 évig) - általános jellemzők

- A fejlődés lelassul.
- Testmagasság 7. évre: 120-130 cm.
  - Egyre arányosabb testalkat alakul ki
- Mozgáséhség jellemzi, folyton izeg-mozog, szalad.
  - Egyre összerendezettebb finom mozgás: vágás, tépés
  - Egyre céltudatosabb célirányosabb mozgások
- Önállósodik, önálló tevékenységek pl. öltözködés, cipőfűzés.
- Vázizmok tömege nő,
- Tevékenységek köre kitágul (kétkerekűn biciklizés, ugrálás, rajzolás!)
- Fő tevékenység a játék, gazdag képzeletvilág

Érzékelés - észlelés

- Az érzékelés-észlelés fejlődése, minőségi vált.
- Az érzékelés differenciálódik (látás, hallás, bőrérzékelés, szaglás, ízlelés, egyensúlyérz.)
- - az észlelés függetlenedik a cselekvéstől
  - ✂ - az egész preferenciája
  - ✂- a részletek önálló sodása vagy elhanyagolása
- tagolatlan, az egész és a részlet önkényes egybekapcsolás
- időészlelés még fejletlen, menny.észlelés szemléletbe ágyazott

Az emlékezet, az élményfelidézés fejlődése

- labilis az emlékezet, szubjektív tévedések ≠ hazugságok
- 3-4 éves: önkéntelen emlékezet dominál
- arra emlékszik, ami gyakran ismétlődik
- verbális emlékezet: rím, ritmus, jó hangzás segíti az emlékezetbe vésést
- 5 évesek: akaratlagos, szándékos emlékezet
- logikus emlékezet: értelmes szavakra hatékonyabban emlékszik
- élményfelidézés

Figyelem

- önkéntelen figyelem: érzelmileg jelentős ingerek váltják ki
- mesehallgatásnál (stb.) koncentrált figyelem
- fluktuál, vándorol a figyelme
- a szándékos figyelem azonos jellegű, monoton tevékenységeknél elfárasztja
- a figyelem átvitele nehéz
- fejlődik a figyelem terjedelme (kezdeti 10 percről a korszak végére 40 percre nő)
- figyelem megosztásának képessége még gyenge

Képzelet

- Élénk, csapongó, áradó képzelet amit a gondolkodása még nem tud kellően ellenőrizni
- Érzelmileg szabályozott
- 3 éves - Vágyteljesítő funkció - a képzeletében teljesíti érzelmeit, vágyait, kívánságait
- 5 éves – alkotó képzelet – új mesét sző
- Legtipikusabb megnyilvánulási formái: mese, játék
- Fantáziahazugságok – maga is azt hiszi, hogy úgy van, képzeleti tevékenysége eredményét valóságos, megtörtént, reális tényként kezeli. Tudati kontroll hiánya

Képzelet színterei

- 3 éves – a mesét valós történetként éli meg
- 4-5 év – már ütközik a mese és a valóság – mesetudat
- Mese – kiváló a képzelet működtetésére
- Játék – szerepjáték
- Rajzok – firka
  - ✂ Szülő megnevezi
  - ✂ Ő megnevezi
  - ✂ pálcikaember

Értelmi fejlődés

- A gyermeki gondolkodás minőségileg és nem mennyiségileg különbözik a felnőttekétől – eltérő világgéppel rendelkeznek (másképp gondolkodik, következtetéseit másként és más jelenségekből vonja le)
- Gyermekközpontúság – a vonat nem indulhat , mert oviban vagyok
- Egocentrikus gondolkodás
  - 3–4 éves gyerek saját szempontjától még nem tud elvonatkoztatni, nem tudja magát beleélni mások helyzetébe. (kis.: doboz – csoki - csere)
- Mágikus gondolkodás
  - gondolatok azonosak cselekedeteivel, ha valami rosszra gondol az be is fog következni. (Igy előfordul, hogy agresszív vágyait iszonyatos büntetéstől való félelem kíséri.) A dolgok csak itt és most állapotukban léteznek.
- × Világ felé fordulás, kifelé fordulás, a szülőkkel, felnőttekkel való azonosulás – Miért korszak? Mindent meg akar ismerni

Értelmi fejlődés 2.

- A világot képzeleti képpel, szavak és gesztusok segítségével képezik le. Felszíni látszat befolyásol, oksági viszonyokat összekeverik
- Bizonyos szabályokat (művelet előtti) még nem ért meg
  - pl.. magas pohárból áttöltjük a vizet kis széles pohárba, a víz mennyisége megmarad – a gyermek ezt még nem érti
  - Képtelen egy időben a helyzet több mozzanatát figyelembe venni
  - A vizuális benyomások uralják ezt a gondolkodást
  - Korongok sorba rendezése – 7 éves korban a számbeli egyenlőség fontosabbá válik, mint a vizuális benyomás
  - Egyszerre csak egy szempontot néz, nincs szempontváltás (szegfű - virág)
- Gyermeki etimológia – önkéntes jelentésadás – földrajz=földre rajzolás
- Az ismeretanyagot az egyéni élmények alakítják ki.
  - Érzelmi színezettel - olyan a világ, ahogy ő megélte

Értelmi fejlődés 3.

- Animizmus
  - az élettelen tárgyak tudattal, szándékkal, érzésekkel rendelkeznek (3 évesek) 5 évesek már biztosan megkülönböztetik az élőt és az élettelent.
- Finalizmus
  - Mindennek célja van (eső, folyó)
- Artificializmus
  - a természet valamennyi elemét az emberek állították elő, sok misztikus magyarázat
    - *(ők ásták és töltötték meg vízzel a folyókat, ők építik az eget és készítik a Napot). Később, a vegyes artificializmus fokán, csökken az emberi munka természetalkotó jelentősége: az ember már nem egyedül teremt, hanem a természeti erőkkel közösen (a folyók medrét az emberek ásták, de a víz hóolvadáskor került bele...).*

Beszédfejlődés

- Szituatív beszéd – csak azok értik akik a gyermekkel együtt vannak, abban a helyzetben, élményben
- Egocentrikus beszéd – tevékenység közbeni monológ
- Szocializált beszéd
- Kontextusos beszéd – a beszéd értelmét a szövegösszefüggés adja meg.
Mondátszerkesztés – megfogalmazza mondanivalóját
- Szókészlet: rohamosan növekszik
  - Saját maga alkotta eredeti szavak

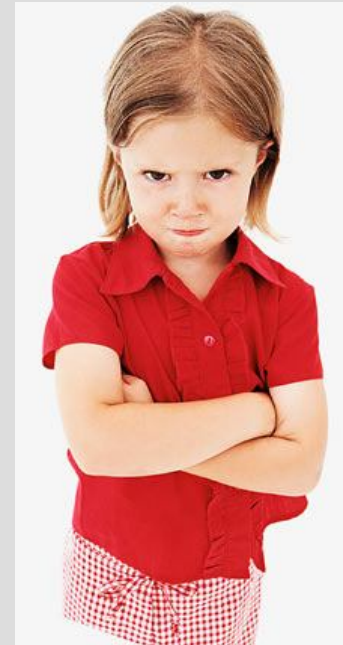
Érzelem és akaratvilág

- Érzelmek mozgósítják
    - Megismerést
    - Intellektuális gazdagodást
    - Erkölcsi fejlődést
    - Viselkedést, cselekvést
    - Hatással van az észlelésre, gondolkodásra
  - Érzelmi élet jellemzői
    - Maga a tevékenység jelent örömet
    - Emocionális ingerlékenység, gyenge stabilitás
    - Polarizáltság
- magasabb rendű érzelmek:
- Intellektuális: miért?, kíváncsiság,
  - Erkölcsi: öröm-büszkeség, szégyen, lelkiismereti funkciók
  - Esztétikai érzelem: zene, ritmus, virág

Akarati élet

- Fokozott önállósági törekvés
- A képességeik fejlettsége nincs arányban cselekvési törekvéseikkel, vágyaikkal – kudarc elviselése kezdetleges
- Dac
  - válasz a másik ember magatartására (már nem életkori sajátosság)
- Önuralom egyre jobban kialakul, a kor végére az érzelmek kizárólagossága megszűnik

Erkölcshi fejlődés

- A gyermek szigorú következményetikát követ
- Aki segíteni akar a mosogatásban, és közben véletlenül eltör 5 tányért, annak súlyosabb a vétké, mint azé, aki a konyhaszekrényben csokit keresve lever 1 poharat.)
- Mindezen ítéletek háttérében az az elv áll, hogy a gyerek a felnőttek engedelmességgel tartózik.
- Heteronóm erkölcsi felfogás szerint a más által létrehozott szabályokat betű szerinti értelmükben be kell tartani. Ezért nem létezik számára az „enyhítő körülmény” fogalma. Hazudni, lopni azért erkölcstelen, mert általuk a felnőtt által felállított tilalmat szegi meg.
- Csak iskolás korára jut el az autonóm erkölcs szintjére, amikor a belső indítékok már fontosabbak lesznek az anyagi következményeknél.

A játék

- Alapvető tevékenység

Általános jellemzői:

- Spontán és önkéntes, játszani akarás
- Minél gazdagabb ingerek érik, a játéka is annál színesebb lesz
- Csökkenti a belső feszültséget – lehetőség az érzelmek átélésére (negatív is) újra feldolgozás
- Fejlődik közben a társas kapcsolata, segíti az empátia kialakulását, fejleszti a kreatív együttműködést
- Viselkedési normák elfogadása, szabályok tudatosítására, kölcsönös kapcsolatok kialakulása – mi tudat
- játékfeltételek (szedjük össze együtt)

Játékfajták

Gyakorló – funkciós játékok

- Gyakorló-funkciós játék – (cipő ki-be fűzése)
- Cél nélküli kombináció – kombinációk a tevékenység során jön létre (vödörbe lapátolás)
- Céltézérelt kombináció – funkciós játék legmagasabb szintje
- Grafikai tevékenység – firka, ecsethasználat – funkcióöröm

Konstruktív játékok

- Építés - kreativitás

Játékfajták 2.

Szerepjáték

- Utánzás — a felnőtt szerepét, tevékenységét játék körülmények között képzeletük segítségével újraalkotják
- Játék során újraalkotja, az őt körülvevő világot
- Élményeiből, ismereteiből merít
- Érzelmait, gondolatait belevetíti a szereplő személy cselekedeteibe
- A valóság megismerésének egyik eszköze

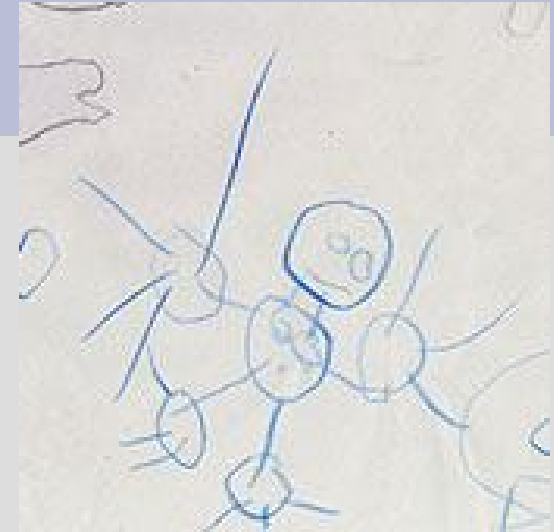
Szabályjáték

- Sport, verseny, társasjátékokban kerül előtérbe
  - Ehhez alá kell tudni rendelnie a viselkedését bizonyos szabályoknak
  - Megértse a szabályokat
  - Tudjon együttműködni

Ábrázolási tevékenység

- Rajzolás játék számukra
- Önkifejezés szabad utat kap – képekben fejeződik ki
- Firkálás
- Pálcika rajz
- Valódi ábrázolás – 5 éves kor – igény a valóság-hű ábrázolásra

Munkafajták az óvodában (együtt)
önmagáért végzett tevékenységek
közösségért végzett munka

Társas kapcsolatok

- Egyre nagyobb igény a hasonló korú társak iránt
- Aktív a kapcsolatfelvételben
- Utánzási vágy fokozott – más gyereket is utánoz, nem csak a felnőttet
  - Kölcsönös utánzás – egymás tevékenységét utánozzák, egymást tükrözik
  - Modellkövetés – utánzás egyirányú, egyik tapasztaltabb

Barátválasztás

- Rokonszenvi megnyilvánulások – az a barátom, akivel éppen együtt játszok – rövid idejű, pillanatnyi érzelmek irányítják
- 5-6 év, kapcsolatok tartósabbá válnak, belső tul.-ok is megjelennek

Agresszió óvodás korban

- Már említett Bandura kis.
- Dominanciahierarchiák kialakulása
- Helyes viselkedés – internalizálás – önkontroll funkció
- Frustráció – agresszió

– Lewin

- Szabad játék – tevékenységi szint megállapítása
- Új, nagyon érdekes, vonzó játékok – játszás
- Drótháló, lakat, elkerítés – frusztrációs szakasz
- Feszültségoldás - játszhat újra

Frustrációs szakasz: tevékenységi színvonal erősen csökken, feszültség – regresszió – agresszív színezet (3-5 évig kritikus)

- Én élmény gyakorlása,

Agressziót a mindennapos akadályoztatások feszültsége váltja ki.

Dacreakció: én élmény funkciógyakorlásával járó frusztrációs feszültségből ered. Önálló akar lenni. Nem a szembenállást hangsúlyozzák, hanem „én vagyok, én csinálom”!

Kisiskolás kor

- Minőségi változások a fejlődésben 6-7 éves kor körül $\Rightarrow$ beiskolázás időpontja
- testi változások – arc, test, csontrendszer, 1. alakváltozás
- A mozgás továbbra is elsőrendű
- gondolkodás indulati telítettsége csökken
- valóságfunkció megerősödik
- impulzivitás csökken - alkalmazkodás, várni tudás
- teljesítmény érzése és igénye
- hosszabb időre leköthető figyelve, érdeklődése, kevésbé csapongó
- szemlélője is cselekvéseinek
- szabályokat át tud venni, be tudja tartani őket

Iskolaérettség kritériumai

testi változás (alak, mozgáskoordináció)

- szándékos emlékezeti bevésés, felidézés
- szándékos figyelem, kevésbé csapongó, tartósabb
- gondolkodás kevésbé érzelemvezérelt, elemi fogalmi gondolkodás
- beszéd: érthetőség, kifejezőkészség, beszédértés
- tájékozottság
- nagyobb fokú alkalmazkodás
- helyzetmegértés
- feladattudat, feladattartás, kitartás
- együttműködésre való képesség
- szabályosságigény, szabályokhoz alkalmazkodás
- kompetenciaérzés, kompetenciakészítés
- önállóság

Érzékelés - észlelés

- látás: látásélesség fejlődése, szemlencse akkomodációja(közelre-távolra nézés váltakozása)
- Színészlelés (egyre finomabb különbségek észlelése)
- hallás: hallásélesség növekedése – gyakorlás-zenei képzés
- Vagy nagy egységekben, részletek nélkül figyelik a jelenségeket, hol elvesznek a részletekben
- térészlelés: konkrét helyhez kötött fogalmak, (amiben tapasztalata van, pl.: a szekrény mögött)
- Időészlelés – konkrétumokhoz kapcsolja(mikor van reggel-este, 1 óra kicsit több, mint egy tanóra) 9 évesen fokozatosan tökélesedik az idő fogalma

Figyelem

- szándékos figyelem, de kezdetben még az önkéntelen figyelem dominál
- figyelem tartóssága, megoszthatósága, átvitele, terjedelme javul, de még nehézségek!
  - 5-7 éves gyermek 15 percig, kisiskolás 20 percig tud koncentrálni
- és ezek pedagógiai vonatkozásai (változatosság, érdeklődés, munkatempó, lazítások stb.)

Emlékezet - képzelet

- szándékos emlékezés, - akaratilag erőfeszítést igényel, (nem csak arra kell emlékezni, ami érdekes) de az önkéntelen emlékezés is fontos még
- emlékezet terjedelme nő
- mechanikus emlékezés $\Rightarrow$ tanítani az értelmessé tanulásra, ha nem érti magol
- érzelmek szerepe a bevéésésben, felidézésben

képzelet

- A gyermek fantáziája változatos, újszerű kombinációk – ezek nem reálisak a valóság reális ismerete hiánya miatt
- Iskolában – fegyelmezetettebbé, kritikusabbá teszik a fantázia működését
- 1-2.oszt – fantáziahazugság, elképzelt élményeit belevegyíti a tananyagba
- 3-4oszt. - realitásra törekvés, igazi történetek érdeklik

Értelmi fejlődés

- Konkrét műveletek szakasza (6-7 – 11-12 éves) (Piaget)
- Iskoláskorba lépve a gyerekek mentális műveletek elvégzésére válnak képessé, amik tulajdonképpen egy logikai rendszerbe illeszkedő belsővé tett cselekvések. A műveleti gondolkodás lehetővé teszi, hogy a gyerekek tárgyakat és cselekvéseket fejben összerakjanak, szétválasszanak, sorba rendezzenek és átalakítsanak. Ezek a műveletek azért konkrétak, mert a bennük részt vevő tárgyak és események jelenlétében hajtódnak végre.

(térképet le tudja rajzolni)

Konkrét műveletek

- Egocentrikus gondolkodás, több-központúvá válik.
- decentrálás: a gyerekek a tárgynak egyszerre egynél több tulajdonságát is képesek figyelembe venni
- konzerváció: a gyerekek megértik, hogy a tárgyak bizonyos tulajdonságai akkor is változatlanok maradnak, ha egyes külső jellemzők megváltoznak. (víz-pohár)
- többszörös kritériumok alapján képesek kategóriákat képezni $\Rightarrow$ több tulajdonság alapján képesek a tárgyakat osztályozni
- egy dimenzió mentén sorba rendezi a tárgyakat (pl. méret)
- kölcsönös relációk megértése (pl. családi, rokoni viszonylatok)
- megérti a számok (6. év), a tömeg (7. év) és a súly (9. év) megmaradását

Beszédfejlődés

- Olvasás megjelenésével bővül a szókincs
- Passzív szókincs nagy
- Utánzási hajlam nagy
- 10 éves gyerekek magas fejlettséget ér el a beszédben, írás és olvasásban

Érzelmi élet jellemzője

- Iskolai élethez való alkalmazkodás fokozatosan alakul ki, érzelmek jelentősek, gyakran felülkerekednek a gondolkodáson
- Alapvető érzelmi állapot: vidámság
- Érzelmek erőssége, tempója labilis, intenzíven él át mindent
- Számos külső hatás: iskola, társak, tanár – sok élmény, érzés (öröm, kudarc, stb)
- Erkölcsi érzelmek –
  - Erkölcsi ítéleteiknél már figyelembe veszik a szándékot
- Intellektuális érzelmek – tanulással kapcsolatos
  - Eredményességgel kapcsolatos öröm - ellentetje

Akarati élet jellemzője

- 6-8 éves még nem kitartó a cselekedeteiben, új ingerek elterelik – pillanatnyi érzelmek dominálnak
- 9-10 éves, kritika és önkritika képessége kialakul, impulzivitás csökken, előre elhatározott cselekedetek
- 10 éves gyerek már képes saját célokat kitűzni
- Akarati önállóság megjelenése

Társas kapcsolatok

- Szülőkkel való kapcsolat változása (együtt töltött idő, iskolai teljesítmény, önállóság stb.)
- A gyermek viszonya a tanítóhoz
  - 1.oszt.: tekintélytisztelet, fontos a tanító támogatása, dicsérete, inkább lojálisabbak a tanítóval, mint szolidárisak a társaikkal
  - Pedagógus kiemelkedő szerepben van
- 3. osztálytól: kortárskapcsolatok és csoportok felértékelődése: szolidaritás a kortársakkal, igazságosságra, kivételezésre, következetlenségekre való érzékenység, kritikusság

Társas kapcsolatok 2.

- A gyermek felnőtthöz való kötődése egyre fellazul, a vele egykorúak felé fordul -átpártolás
- Egyre több önálló döntési lehetőség
- Közösség egyre előtérbe kerül, ezen belül:
  - Együvé tartozás, kötelesség, áldozatvállalás, helytelen viselkedés esetén lelkiismeret-furdalás
  - Osztálybecsület, szolidaritás fontosabb motiváció, mint a felnőttnak való engedelmesség (3-4.oszt.)
  - Szerepek kialakulása
    - Ki alkalmas vezetőnek, ki a mókamester, ki a stréber. Stb.

Prepubertás kor 9-11

- *1. fele higgadt* (még latenciakor)
- fő történés: énerősítés
- logikai stabilitás, elszakadás a szemlélettől, cselekvéstől, konkrét helyzettől a gondolkodásban - formális műveletek szakasza (Piaget)
- a szabályok, parancsok belsővé válása, belső kényszerek lesznek - autonóm erkölcs
- erős érdeklődés a valóság ismeretlen dolgai iránt
- kortárskapcsolatok fontosak - együttműködés, versengés
- *2. fele nyugtalan* korszak
- testi változások megkezdődnek

Az érdeklődés alakulása

- 9 éves kortól nagyon nyitott, befogadó új ismeretekre, készségekre, nagy szellemi kapacitás

Olvasás:

- 8-9 éves kor mese-beállítottság megszűnése, valóságra irányulás
- 8-9. év: rendkívüli, de csoda nélküli történetek, kalandok kedvelése
- 10-11. év: ideálkeresés, érzelmesség igénye

játék:

- valóságminták és képzeleti elemek keveredése

második miért korszak (9 éves kor körül)

- nagy gyűjtések időszaka (rendezés igénye + énépítés)
- szerepléssel kapcsolatos ábrázolás, film, színház iránti érdeklődés (magamutogatás és azonnali siker vágya)
- személyiség tárgyi hangsúlyozása, pl. gyűjtés, aláírás próbálgatása, napló, titkok

Prepubertáskor jellemzői

Anna Freud szerint a prepubertáskor központi történése: a szexuális törekvések elhárításaért, távoltartásaért vívott küzdelem - ennek jelei:

- regressziós tünetek
- rajongás a felnőttek, tanárok iránt
- a két nem elkülönülése ekkor a legerősebb
- vannak még és már bevallott, nyilvántartott szerelmek 4. osztályban
- 5-6. osztály: lányok menekülnek a fiúk elől, a fiúk kinevetik a lányokat

Kognitív fejlődés

Észlelés

- egyre inkább tudatos, szándékos megfigyelés
- lényeglátása, lényegkiemelése jobb

Emlékezet

- logikus emlékezet előtérbe kerülése

Képzelet

- lelassult, megfontoltabb képzeleti alkotás
- gyakori ábrándozás
- alkotó képzelet intenzív fejlődése - szárnypróbálgatások különböző tevékenységekben

Gondolkodás

- megszűnik a konkrét gondolkodás valósághoz tapadása, elvont kijelentésekben, logikailag képes gondolkodni
- már nem csak tárgyakkal képes következtetéseket végrehajtani, hanem ítéletekkel, elvont megállapításokkal is
- képes tisztán szimbolikus fogalmakban gondolkodni
- képes hipotéziseket alkotni és azokat módszeresen ellenőrizni
- a lehetőségessel, jövővel, ideológiai problémákkal foglalkozik
- egyre általánosítottabb, rendszeresebb, céltudatosabb gondolkodás
- absztrakt, logikai fogalmak

Tanulás

- változások a tanulási tevékenységben (több tanár, tantárgyak differenciációja, tananyag mennyiségi növekedése, absztrakció jelentősége nő)
- fontos a helyes tanulási módszerek kialakítása, fejlesztése
- tanulási motívumok

Serdülőkor

Pubertás

- nemi érés - hormonális változások
- nemi érés bekövetkeztének kritériuma: első menstruáció ill. pollúció
- idegrendszer átmeneti kiegyensúlyozatlansága

Adoleszcencia, serdülőkor 3 szakasza:

- *1. korai serdülőkor*: 12-14 éves kortól, a biológiai változásoktól indul
- Vikár: nemi szereppel való azonosulás a feladata
- én határainak fellazulása, szerkezetének megroppanása
- *2. 15-17 éves kortól voltaképpen serdülőkor*
- Vikár: szülőkről való érzelmi leválás a feladata
- énstruktúrák újra integrálása
- *3. 18-20 év közötti késői serdülőkor*
- Vikár: társadalmi szerepekbe való beilleszkedés a feladata
- éniidentitás elért eredményeinek konszolidációja, csoportidentitás új formáinak keresése

Pszichológiai problémák

serdülőkor ellentmondásai:

- felnőtteken érett gondolkodás - valóságtól elrugaszkodó fantázia
- kitartó, elmélyült erőfeszítés - mohó, gyerekesen sürgető vágyak
- érett ítélőképesség - elhamarkodott kritika vagy rajongás
- érzelgősség - szenvtelenség
- nemes célokért lelkesedés - egoizmus
- mély érzések - ijesztő durvaság
- eufória - kétségbeesés
- befelé fordulás - önmaga megismerésére irányuló erőfeszítések
- önállósulási vágy
- kettőség: már nem gyermek - még nem felnőtt
- szülők és serdülők konfliktusa
- kritikai gondolkodás

Érdeklődés

Érdeklődés

- felnőtt tevékenységéhez közelebb, bonyolultabb tevékenységek
- sport
- intellektuális játékok
- állandó érdeklődés
- napi történések iránti érdeklődés
- szexuális érdeklődés

Kortársak

- mint vonatkoztatási csoport
- szolidaritás, versengés
- a két nem intenzív érdeklődése egymás iránt

Serdülőkor feladatai

- 1. A saját test elfogadása és hatékony működtetése.
- 2. A férfi vagy női szerep elfogadása, érett, szociális férfi vagy női szerep elérése.
- 3. Új, érettebb kapcsolatok kialakítása a bármely nemű kortársakkal.
- 4. Érzelmi függetlenség a szülőktől és más felnőttektől.
- 5. Előkészület a gazdasági érvényesülésre, foglalkozási karrierre.
- 7. Felelősségteljes társadalmi viselkedési formák vágya és kialakítása.
- 8. A viselkedést irányító értékek és etikai rendszer elfogadása,
  - - Erikson: az identitás megtalálása

Biológiai és pszichés változások

- Hormonális változás (agyalapi mirigy irányítja)
- Idegrendszeri változások

Ezek külső jelei: másodlagos nemi jelleg
(testsúly, szőrzet, genitáliák növekedése,
mutálás stb.)

Szexuális érdeklődés, vágy

Idegi labilitás

Énkép átalakulása

Absztrakt gondolkodás, bonyolult logikai
műveletek használatá

Érzelmek terén feszültségek

Nemi identitás kialakulása

-Pszichoszexuális fejlődés Freud

Fallikus szakasz, ödipális konfliktus, azonosulás

-Szociális tanuláselmélet

Nemi szerepek tanulása, megfigyelés, szülők jutalmazzák vagy büntetik

-Nemkonstancia

-Nemi séma-nemhez igazodás, énképünket is
eköré szervezzük (szerepkészlet - ehhez való
igazodás)

Család szerepe, megfelelő minták, párkapcsolat,
szerelem

Énkép átalakulása

- Testi változások elfogadása előfeltétele a megfelelő énkép kialakulásának
- Énkép: önmagunknak, mint elkülönült testi-lelki egységnek a megélése
  - A társas környezettel való állandó érintkezés eredménye
  - Önismeret egyre fontosabbá válik
  - Önértékelés, pozitív énkép (összhangban a gyermekkori elismeréssel)
- Serdülő és család kapcsolata-krízisként élhetik meg

Felnőttkor

- **Érett személyiség**

a társadalomba való stabil beilleszkedés és egyéni célok megvalósításának időszak

Életcél, pálya, család

Testi jellegzetességek megállapodtak

A pszichikus sajátosságokban nagy egyéni különbségek

Professzionális emlékezet

Kiforrott világnézet, elmélyült érzelmek jell.

Érett személyiség (Allport)

Aktív szerepvállalás

Szeretni és szeretve lenni igénye

Önismeret, önfogadás

Egységesítő életfilozófia

Felnőttkor 2.

- Az időszak nehézségei:
  - Munkahelyi problémák
  - Kimerültség, stressz - kiégés
  - Családi életciklus krízisei
  - Klimax
  - Nyugdíjazás

Az időskor

- A regresszív változások élettani, pszichés és szociális jelei:
- Élettani: csontok, izomerő, bőr, fogak, érzékszervek
- Pszichés: elszámolás időszaka, visszatekintés
- Szociális: nyugdíjazás, gazdasági szempontok

Fejlődési zavarok

- Oki tényezői:

Belső: Öröklött, genetikailag meghatározott biológiai okok

Külső: *Biológiai környezeti ártalmak*: pl. terhesség, szülés

Tartós szociális ártalmak: pl. korai anya-gyerek kapcsolat hiánya, elhanyagolás, túlfeltés

Traumák

Hibás terhelések család vagy iskola

A normális fejlődéstől való eltérés kialakulása:

Alkati tényezők + károsító élmények ---- sérülékennyé teszik az egyént, ha újabb károsító élmény, akkor jelenik meg a tünet

Gyermekkorban nem személyiségzavar, csak megzavart fejlődés

A tünetek hátterében a gyermek valamely kielégítetlen érzelmi szükséglete áll

Fejlődési zavarok 2.

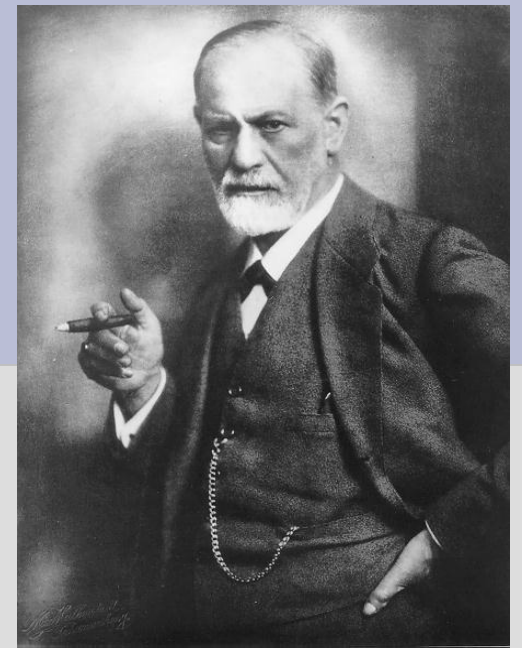
- A keletkezés szerint

Egyszerű pszichés reakciók; környezeti okból fakadnak (tünetek: ujjszopás, körömrágás, hajtépés, tik stb.)

Reaktív neurózisok: ha a tünet tartósan fennáll, a fejlődés lelassulása jön létre (tünetek pl. dádogás, körömrágás stb.)

Neurózisok: erős szorongáson alapuló pszichés betegség, lehet magatartási, beilleszkedési zavar (tünetei: kiválasztás, táplálkozás, alvás, beszéd zavara, motoros zavarok, depresszió, érzelmi labilitás, figyelemzavar, félelmek, kényszerek, következményes tünetei: tanulási és beilleszkedési zavarok, deviáns viselkedések)

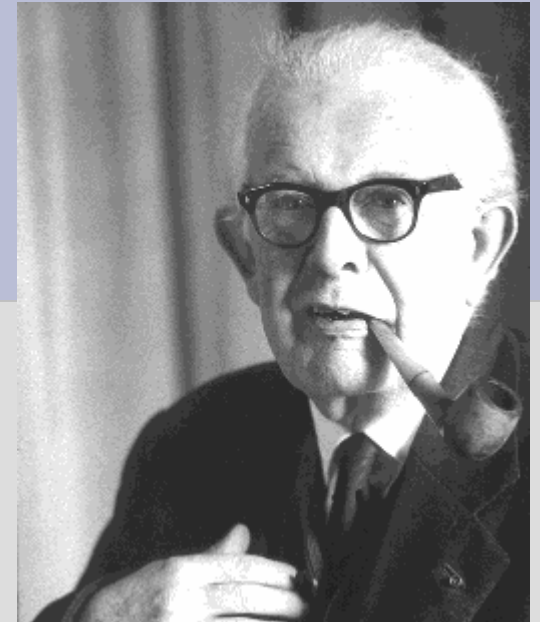
Freud pszichoszexuális fejlődés

- Orális szakasz (1 év)-csecsemő elsődleges kielégülése a szopás
- Anális szakasz (2 év)-a széklet megtartása ill elengedése
- Fallikus szakasz (3-6 év)-a nemi szervek felfedezése, ödipális konfliktus
- Latenciaperiódus (7-12)-szexuális szempontból csendes időszak, készségek megszerzése a cél
- Genitális szakasz-a pubertás és a serdülés vezet be a felnőtt szexualitás érett fázisába

Fixációk

Piaget összefoglalás

- **Szenzomotoros szakasz (0-2 év)**

Megkülönbözteti magát a tárgytól, szándékosan kezd cselekedni, tárgyállandóság

- **Műveletek előtti szakasz(2-7)**

Nyelvet használ, egyedi vonások alapján osztályozza a tárgyakat, nem képes mások nézőpontját átvenni, bizonyos műveleteket még nem ért meg pl. megmaradás elve

- **Konkrét műveletek szintje (7-11)**

Logikai gondolkodás tárgyokról és eseményekről, de még konkrét

- **Formális műveletek szintje (11-től)**

Elvont kijelentésekben logikailag képes gondolkodni és módszeresen ellenzi hipotéziseit

Személyiség-alakulás folyamata, összefoglalás

A **személyiség** nem a születés pillanatától készen kapott struktúra, hanem az egyedfejlődés folyamatában – a természetes és társadalmi környezettel való állandó kölcsönhatásban – dinamikusan alakuló rendszer.

Az egyénnek el kell sajátítania a szociális magatartásformákat, meg kell tanulnia környezete értékrendjét és kis kell alakítania önmaga jelentését és önszabályozó funkcióit.

Szocializáció: az emberré válás folyamata, a személyek közötti kölcsönhatáson alapuló tanulás

- Utánzás
- Empátia-átvesszük érzelmi és aktivációs állapotát is
- Azonosulás (identifikáció)-magatartásformák, értékek átvétele, modell
- Interiorizáció-a külső követelések belsővé válása

Erikson pszichoszociális fejlődés elmélete

STÁDIUM	Pszichoszociális krízis	Kedvező kimenet
1. ELSŐ ÉLETÉV	Bizalom vagy bizalmatlanság	Bizalom és optimizmus
2. 2. ÉLETÉV	Autonómia vagy kétely	Önkontroll és megfelelésérzés
3. 3-4. ÉLETÉV	Kezdeményezés vagy bűntudat	Tervezés és megvalósítás, saját cselekvések kezdeményezésének képessége
4. A 6. ÉVTŐL A PUBERTÁS	Teljesítmény vagy kisebbségérzés	Kompetencia intellektuális, szociális és fizikai képességekben
5. SERDÜLŐKOR	Identitás vagy szerepkonfúzió	<i>Saját magamról, mint egyedi személyről alkotott egységes kép</i>
6. FIATAL FELNŐTTKOR	Intimitás vagy izoláció	Szoros és tartós kapcsolatok létrehozásának képessége, pályaelkötelezettség
7. FELNŐTTKOR	Alkotóképesség vagy stagnálás	Törődés a családdal, a társadalommal és a jövő generációval
8. IDŐSKOR	Integritás, avagy kétségbeesés	A beteljesülés és az élettel való megelégedettség érzése, hajlandóság a halállal való szembenézésre

Életkor (év)	Köznapi elnevezés	Piaget	Freud	Erikson
0-1	Csecsemőkor	Szenzomotoros intelligencia	Orális szakasz	Alapvető bizalom vs. Bizalmatlanság
1-2	Kisgyerekkor	Műveletek előtti kor	Anális szakasz	Autonómia vs. szégyen és kétség
2-3			Fallikus szakasz	
3-6	Óvodáskor			Kezdeményezés vs. büntudat
6-12	Kisiskoláskor	Konkrét műveletek kora	Latencia kora	Teljesítmény vs. kisebrendűség
12-19	Serdülőkor	Formális műveletek kora	Genitális szakasz	Identitás vs. szerepzavar
19-35	Fiatal felnőttkor			Bensőségesség vs. elszigetelődés
35-60	Középső felnőttkor			Alkotóképesség vs. megrekedés
60 felett	Késő felnőttkor			Énteljesség vs. kétségbeesés